

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

HLAKOLA
2017

Dipotso hangata mabapi le SEBOKA SA GRAIN SA

Seboka sa selemo sa Grain SA se tla tshwarwa ka la 8 le 9 monongwaha ka Hlakubele. Pula Imvula e botsitse Jaco Minnaar, Modulasetulo wa Grain SA tse ding tsa dipotso tse atisang ho botswa.

Seboka ke eng, mme se hlophilwe jwang?

Seboka sa Grain SA ke kopano ya kakaretso ya selemo le selemo, mme ke sona se nang le matla a maholoholo a Grain SA. Seboka se kopana selemo le selemo letsatsing le tulong e kgethilweng ke Komiti ya Phethahatso. Seboka sena se tla tshwarelwa NAMPO Park, Bothaville ka la 8 le 9 kgwedeng ya Hlakubele 2017.

Mosebetsi wa Seboka ke ofe?

Mosebetsi ke ona:

- Tjhebisiso, puisano le kamohelo ya disetamente tsa selemo tsa ditjhelete, pehelo ya mohlalobi wa ditjhelete hammoho le pehelo ya Komiti ya Phethahatso ya Grain SA;
- Kgetho ya modulasetulo le batlatsi ba babedi ba modulasetulo ba babedi (2);
- Kgetho ya Komiti ya Phethahatso;
- Kgetho ya mohlalobi wa ditjhelete le kamohelo ya ditefo tsa hae; hammoho le
- Ho tshohlwa ha dintlha tse ding tse ikgethileng.

Baromuwa ba yang Sebokeng ba kgethwa jwang?

Molaotheo o fana ka boemedi ho ya ka makgetho a seng a lefilwe ho ya ka mabatowa a kgwebo. Palo ya baromuwa ho ya ka lebatowa ka leng e lokiswa selemo le selemo ka ho sebedisa palohare e ntseng e theoha ya dilemo tse tharo ya ditefello tsa lekgetho lebatoweng ka leng.

Ka mora puisano le baemedi ba Sehlopha sa Tshebetso sa Ntshetsopele ya Molemi, e leng ka la 28 Loetse 2016, ho ile ha dumellanwa hore baromuwa ba yang Sebokeng, ba tswang mabatoweng a 4 a tswelang pele, ba kgethwe ka ho ela hloko palo ya ditho tsa 250 Ton Club tse lefileng makgetho a tsona ho tswa mabatoweng ana. Ka hoo, baromuwa ba tswang mabatoweng ana ke bana ba hlahellang **Theiboleng ya 1**.

Dikopanong tsa mabatowa pele ho Seboka ke moo ho thonngwang baromuwa ba yang Sebokeng.

Makgetho a tlamehile hore a be a lefilwe neng?

Makgetho a ditho hammoho le makgetho a thepa (moo a amehang) a lefuwa selemo le selemo ho tloha ka Hlakubele ho fihlela mafelong a Hlakola, e leng qetellong ya selemo sa ditjhelete mabapi le ditefello tsa botho le makgetho. Boemo ba botho bo laolwa ke ditefello tse seng di fumanwe ho fihlela mafelong a Hlakola e etellang pele Seboka.

Koranta ya Grain SA ya bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala Ka Hare:

- 04** | Direkoto tsa pula ya lemo tse 101 – mohlodi wa bohlokwa wa dijothollo
- 06** | Maoto a mane a kgwebo
- 08** | O se ke wa lahla tshepo – maru a jere pula

05

NKGONO JANE O BUA TJENA...

Hlakola ke e nngwe ya dikgwedi tse kgu-tsitseng haholo lenaneng la mosebetsi wa molemi – dijothollo tsa mariha ha di eso ho jalwe, mme tsa lehlalaba tsona di se ntse di hola. Ha ho se sekaalo seo o ka se etsang hona jwale ho thusa dijothollo. Ke tsona tse tshwanetseng ho tswela pele ka botsona le ho o etsa peo hore o tle o kotule.

Le ha ho le jwalo, temo ha se feela mosebetsi wa ho jala le ho hlokomela dijothollo. Kgwedi ena e ka sebediswa ka matla ho lokisa meaho, masaka le tse ding, le ho hlokomela hore diterekere le disebediswa tse ding tsa temo di mae-mong a matle. Ho molemo ho etsa ditokiso pele tshenyoo e kgolo e ba teng, e leng ho tlola kapele ho thibela tshenyoo e kgolo. Ke nnete le matsatsing a kajeno. Ha o ka ela hloko ho lokisa dintho di sa ntse di qala le ho itlwaetsa ho dula o ntse o di lokisa, o tla qoba mathata a maholo, a ka nngang a o senyetsa tjelele e ngata le ho kgina mosebetsi wa hao.

Balemi ba dijothollo tsa mariha ba se ba ntse ba itokisetsa ho jala dijothollo tse hlahlamang – re a tseba hore sehla sa 2016 e bile se setle ho balemi ba koro le kgarese mabatoweng a Kaapa Bophirimela le Kaapa Borwa, mme re tshepa hore le monongwaha balemi bana ba tla tlatsa mekotla disabusabu. Hopola hore o se ke wa etsa hlahlafetse-mosebetsi-ha-o-etsetswemakgethe. Empa seo o se etsang, se etse ka tshwanano.

Kgweding e tlang re tla ba le seboka sa Grain SA. Kgweding ena, o tla memelwa dikopanong tsa lebatowa. Leka ka hohle ho ba teng moo ka ha Grain SA ke setho sa mokgatlo, mme ho kena ka setsotswana ha ditho ho hloka haholo hore mokgatlo o phele, o be mafolofolo. Hopola hore ke feela ditho tse lefileng di tshwanano tsa tsona tse tla ba le tokelo ya ho ba teng sebokeng – etsa bonnete hore o lefile di tshwanano tsa hao. Haeba o se na bonnete ka taba ena, ikopanye le mohokahanyo wa hao wa ntshetsopele ya tla o thusa tabeng ena.

Ho mmarakwa ha poone e ka nna ya eba phephetsa – haeba ha o eso etse maqheka hona jwale, ema ka maoto hle! Re rata hore o fumane theko e ntle ka ho fetisisa mabapi le sejothollo sa hao hore o une ditholwana tse ntle tsa mofufutso wa hao.

Hlakola ke kgwedi e ntle ya ho jala difate – ena ha se ntho e etswang ke batho kaofela empa ke ntho e ntseng e eba bohlokwa ya hore re jale difate tikolohong tsa rona. Bohle a re lekeng ho jala bonyane sefate se le seng kgweding ena – mohlomong o ke ke wa ba le nako ya ho dula tlasa moriti wa sona, empa hopola hore moriti oo wena o dulang tlasa wona hona jwale ke wa sefate se ileng sa jalwa ke motho e mong – hona ke hoo re ho etsetsang meloko ya nako e tlang.

Dipotso hangata mabapi le Seboka sa Grain SA

Theibole ya 1: Baromuwa ba tswang mabatoweng a tswelang pele ba bile ka mokgwa o latelang:

Lebatowa	Setho sa Phethahatso	Baromuwa
Lebatowa la 28	Maseli Letuka	12
Lebatowa la 29	Gift Mafuleka	7
Lebatowa la 30	Ramodisa Monaisa	3
Lebatowa la 31	Israel Motlhabane	12
Palo Kaofela		34

Ha ho ditefello tsa letho tse tla amohelwa letsatsing la ngodisetso ya Seboka kapa nakong ya Seboka ka bosona.

Tefello ya jwale ya botho mabapi le ditho tsa bahwebi ke R1 000 hammoho le VAT hammoho le lekgetho la thepa. Lekgetho la botho la ditho tsa sehlopha sa boithuto ke R30 ka selemo.

Ditho tse sa ikamahanyeng le ditlhoko tsena di tla sitwa:

- Ho amohelwa sebokeng e le ditho tse nang le matla a ho kgetha (vouta); kapa
- Ho kgethelwa boemo bofe kapa bofe tsamaisong. Motho ya jwalo a ka nna a ba teng Sebokeng e le feela motho ya tliilo fepa mahlo. Ka kopo, ebang le bonnete ba hore ditho tse lefileng di tshwanano tsa tsona di kgethwa e le baromuwa ba yang Sebokeng.

Ho tla etswa kgothaleto Sebokeng sa 2017 hore molaotseo o ntlafatswe hore o fane ka mekgahlelo e mmedi ya botho, e leng ditho tsa bahwebi tse hlahisang bonyane ditone tse 100 tsa dijothollo tsa mmara, hammo ho le ditho tsa sehlopha sa boithuto tse hlahisang ditone tse ka tlasa tse 100 tsa dijothollo.

Dipotso mabapi le boemo ba botho di ka lebiswa ho Patricia kapa Elray nomorong ya 086 004 7246.

Na nka ba teng dikopanong tsa lebatowa pele ho Seboka?

Tsebisso ya kopano ya lebatowa pele ho Seboka e tla phatlalatswa ke Grain SA le diofisi tsa mabatowa.

Bahlahisi kaofela ba dijothollo ba buletswa mamati ho ba teng dikopanong tsa mabatowa le ho hloma dipotso ba Grain SA hammoho le ba tshwereng marapo diofising. Ke feela ditho tsa dihlopha tsa boithuto le bahwebi ba lefileng di tshwanano tsa bona, ba nang le tokelo ya ho vouta dikopanong tsa mabatowa.

Ka mang ya nang le tokelo ya ho vouta Sebokeng?

Ke feela ditho tse seng di lefile makgetho a tsona a botho le a tshebetso/kgwebo

qetellong ya Hlakola 2017. Ke ditho tsena feela tse nang le tokelo ya ho vouta e le baromuwa Sebokeng.

Modulasetulo, Batlatsamodulasetulo ba babedi le ditho tsa Phethahatso, ba kgethwa jwang?

Selemo le selemo Seboka se tlamehile ho kgetha modulasetulo le batlatsa-modulasetulo ba babedi hara baromuwa ba tlleng Sebokeng. Batho bana ba tlamehile ho tshwara marapo ho fihlela kopanong ya Seboka se hlahlamang seo ba kgethilweng ka sona.

Lebitso la motho le ka thongwa, mme motho eo a kgethwa e le modulasetulo kapa motlatsa modulasetulo wa Grain SA, ha feela motho eo e le moromuwa ya lefileng di tshwanano tsohle tsa hae, mme e le moromuwa Sebokeng, mme a rometswe ke lebatowa leo a le emetseng.

Haeba modulasetulo kapa motlatsa-modulasetulo wa pele a sa emele balemi ba thuthuhang, motlatsa-modulasetulo wa bobedi o tlamehile ho emela balemi ba ntseng ba thuthuha.

Moemedi a le mong wa lebatowa ka leng (1 ho isa ho 31) o kgethelwa komiting ya Phathahatso nako ya dilemo tse pedi. Ditho tsa Phethahatso tsa mabatowa di thongwa nakong ya Seboka ke baromuwa ba mabatowa a bona, mme sena se etsahala ka mokgwa wa dipampithana tsa lekunutu, tse kwetsweng.

Kgothaleto e tlang ho etswa Sebokeng sa 2017 ke hore setho se le seng sa tlatsetso se tla tshwanana ho kgethelwa komiting ya Phathahatso e le ho emela bahlahisi ba ntseng ba thuthuha.

Modulasetulo, batlatsamodulasetulo ba babedi hammoho le setho sa tlatsetso ha ba emele lebatowa.

**Ditaba tsena re di kumelwa ke
Jaco Minnaar, Modulasetulo: Grain SA.
Ho fumana lesedi le batsi romella
e-meile ho jaco@compuking.co.za.**

Thibelo le taolo ya sesedi pooneng

Poone ke sejothollo se hlhiswang haholo Afrika Borwa, se lengwang haholo Foreisetata, Mpumalanga, North West hammoho le diprovenseng tse ding le hoja e se haholo. Naheng ena poone ke sejo se jewang haholo. Ke sejothollo se bopang karolo e kgolo ya ikonomi ya rona, mme ke ka baka lena re tshwanetseng ho se hlokomela haholo.

Hona ke phephetso ka nako tse ding ka ha tlhaho e rata ho re beha ka mosing ka nako tse ding. Diphedi tsohle di na le dira; le yona poone e jwalo. Re tshwanetse ho ithuta ka moo re ka tshireletsang dijothollo tsa rona ka matla kgahlanong le dira tsena. Ditabeng tsa kajeno, re tla bua ka diphephetso tsa ho lwantshana le sesedi pooneng ya rona.

Ho hlwaya sesedi pooneng

Mokgwa o nepahetseng wa ho tseba haeba tlhaselo ya sesedi e se e le teng pooneng ya hao ke ho batlana le ho hlaloba masimo a hao ka ihlo le ntjhotjho. Leka ho hlaloba ka mokgwa wa paterone e tshwanang le ya sefapano hore o be le setshwantsho se batsi sa masimo a hao. Ha o se o qetile ho akgele mahlo, o tshwanetse ho leka ho etsa tekanyetso ya tshenyo ka mokgwa wa diperesente e leng se tla o thusa ho tseba hore na e tla ba bohlale lehlakoreng la tjelele ho nka mehato ya ho laola boemo bona ka ho sebedisa dikhemikhale na.

O sheba jwang tlhaselo ya sesedi? Molemi a ka ba le bopaki ba tshenyo pooneng nakong ya dibeke tsa pele tse tharo. Letshwao le atisang ho iponahatsa haholo ke la masoba mahlakung, e leng a bopehileng ka mokgwa o phethahetseng. Hona ho bitswa tshenyo ya 'sethunya'. Jwalo ka ha lebitso le bolela, ditsie di itjella haholo kutu ya semela. Mohatong wa ho etsa bolepo, ditsie ka nako e nngwe di fihla seqong sa poone le ho itjella sona kapa moo tsejana e qalang teng. Haeba hona ho etsahala, molemi ka nako e nngwe a ka thonaka ditsejana tse weleng tsa poone, e leng ho ka kgaolang phephelo ya matla (*energy*) a yang tsejaneng ya poone.

Mokgwa o mong hape wa ho hlaloba tlhaselo ke wa ho sheba haeba ditsie di le teng dimeleng. O ka tsamaya hara masimo ka shwalane ho sheba haeba dimmoto di teng tse nyane, tse nang le boputswa le bosweu. Mmoto o moputswa ke o motona, mme o mosweu ke o motshehadi. Dimmoto di fofa bosiu, mme

Sesedi sa poone Afrika.

Setshwantsho – Annemie Erasmus, ARC Grain Crops Institute, Potchefstroom

di behela mahe a tsona pakeng tsa lehlaku le kutu, haholoholo lehlakung le lenyane haholo le esong ho phutholohe ka ho phethahala. Mahe a qhotswang a fetoha ditsie tse yang dintlheng tse ntseng di hola, e leng moo di qalellang ho ja teng.

Taolo ya sesedi Taolo ya sesedi

Hang ha molemi a se a entse qeto ya hore ho fela ho le teng tlhaselo e mpe ya sesedi sejothollong sa hae sa poone (hangata karolong e fetang 10% ya dimela) o tlameha ho etsa qeto ka mohato oo a tla lokela ho o nka. Mokgwa wa pele wa taolo ke wa tshebediso ya dikhemikhale. Molemi o tla sebedisa tjehefo e bolayang sesedi, mme o tla sebedisa mokgwa o namelang hole, e leng wa ho sebedisa sefatsi sa boom. Pele a sebedisa khemikhale, o tlamehile ho ba le bonnete ba hore sepheo sa khemikhale ke sefe ka ha ditjhefo kaofela ha di sebetse ka ho tshwana. Ditjhefo tse ding di sebetse ka ntle, e leng ka ho thetsa kapa ho ama semela ka ntle. Tse ding di sebetse ka hara semela ka bosona, mme tsena di bolaya popane mahlakung le ka hara dikutu tsa semela. Hopola hore ditjhefo kaofela di kotsi le hore di tshwanetse ho sebediswa ka hloko haholo. Rwala di-glove, setshireletsi sa sefahleho le diborele tse tshireletsang mahlo nakong eo o sebetsehang le khemikhale efe kapa efe.

Thibelo

Temo ya sekwalejwale e se e na le kgatelopele e kgolo ntshetsopeleng ya mefuta ya peo. Mefuta e meng e se e ntlafaditswe ka boyona hore e kgone ho thibela tlhaselo ya sesedi. Ena ke thuso e kgona ho molemi ya laolang dikokwanyana. Empa kgatelopele ena ha se ya mahala. Peo ya poone ya mofuta wa GM e bitsa haholwanyane ka theko ho feta peo e tlwaelehileng. Nakong eo o jalang peo e tlwaelehileng, hopola hore thibelo ya tlhaselo e tshwanetse ho nkelwa mehato e sa le pele. Hlahlobisisa masimo kgafetsa ho lekola tlhaselo efe kapa efe ya sesedi, mme o nke mehato hanghang ha o lemoha hore bothata bo se bo le teng.

Hopola hore sesedi hammoho le dikokwanyana tse ding di kgona ho senya diranta tse ngata tsa sejothollo sa hao. Ka baka lena, o se ke wa iketla, wa ya le kgongwana hodimo. Eba le bonnete hore o butse mahlo le ho tseba tsohle tse etsahalang masimong a hao.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Gavin Mathews, Kgau Tsamaisong ya tsa Tikoloho. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho gavmat@gmail.com.

Direkoto tsa pula ya lemo tse 101 – mohlodi wa bohlokwa wa dijothollo

Kgatiso ya Pula Imvula ya Pudungwana 2016 sehloohong se reng 'Boloka di-rekoto tsa pula ho fokotsa dikotsi' se neng se toboketsa bohlokwa ba ho boloka direkoto tsa pula le ho lekola mothamo wa mongobo wa mobu, e ka balwa mmoho le ditaba tsena.

Diteboho tse kgolo re di lebisa temong ya lelapa la monghadi Johnson ka ho fana ka dintlha tsa pula ya dilemo tse 101. Lelapa la Johnson le kene temong Foreisetata e ka Botjhabela, mme le tshwanetse ho opelwa mahofi ka ho bokella dintlha tsohle tsa pula e fetang ya meloko e meraro ya balemi nakong ena e telele.

Direkoto tsa pula di ka sebediswa ka mekgwa e mengata. Tsebo ya dipaterone tsa selemo le selemo le tsa kgwedi le kgwedi e ka sebediswa ka mekgwa o batsi wa ho tseba bongata ba metsi a phallelang matamong a maholo hammoho le tshbediso ya metsi ka kakaretso hammoho le moralong wa tlhahiso ya dijothollo polasing ya hao. Mapolasing a maholo molemi o tshwanetse ho boloka direkoto tsa dibaka tse fapaneng ho ya ka dibaka tsa masimo a sebediswang dikarolong tsa tlhahiso e phahameng le e fokolang ya dijo-

thollo hammoho le dibakeng tse sebediswang haholoholo e le tsa makgulo a jetsweng le a dithota feela tsa tlhaho.

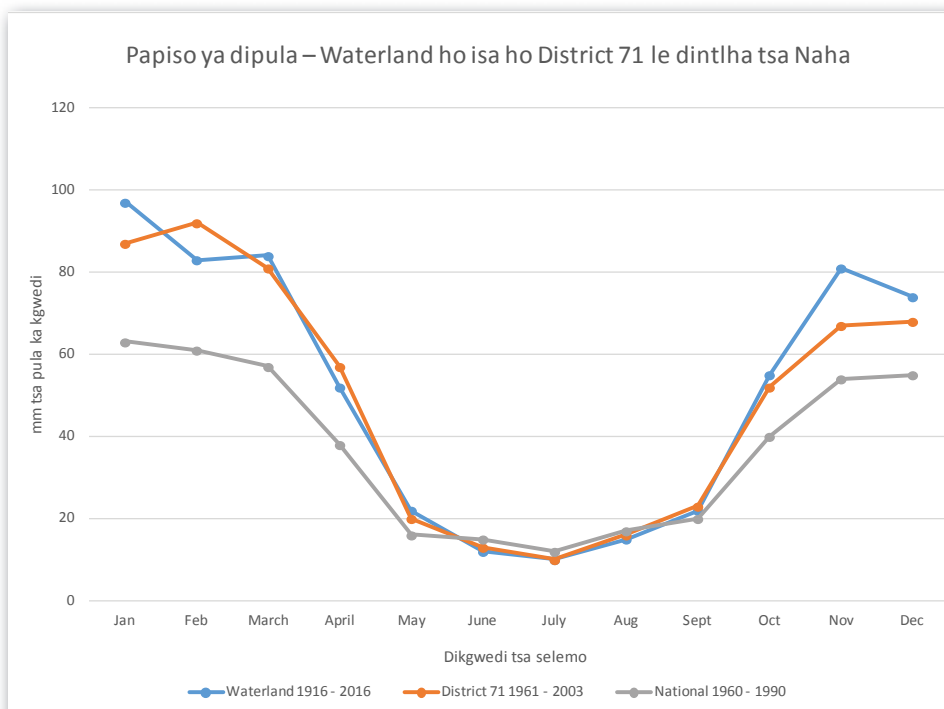
Paballo ya mongobo mobung moo phapantsho ya dijothollo le ya makgulo e leng tsa nako e telele ke taba e hlokolosi katlehong ya mosebetsi ofe kapa ofe wa temo. Ditjeho tse phahameng hammoho le dikotsi tse amehang tlhahisong ya dijothollo di ka fokotswa ka ho sebedisa mekgwa e hlwahlwa ya paballo ya mongobo le mobu tlhahisong ya dijothollo.

Sheba direkoto tsa hao tsa pula

Kerafo ya 1 e bontsha pula ya kgwedi le kgwedi polasing ya Waterlands nakong ya dilemo tse 101, e bokelletsweng direktong tsa letsatsi le letsatsi le tsa kgwedi le kgwedi papising le palohare ya pula lebatoweng le naheng ka kakaretso.

Dintlha ka kakaretso di ka bonwa ka ho sebedisa mekgwa e fapaneng. Le hoja palohare ya nako e telele e le 607 mm ka selemo pula e tlasetlase selemong sa kalendara e bile 313 mm, e phahameng ka ho fetisisa e bile 980 mm ka selemo. Palohare ya nako e telele Waterlands ke 607 mm papising le 585 mm ka selemo mabapi le pula ya lebatowa le leholwanane la 71, e leng moo polasing e leng teng,

Kerafo ya 1: Pula ya kgwedi le kgwedi polasing ya Waterlands nakong ya dilemo tse 101.

mme palohare ya naha ke 448 mm ka selemo. Ho sa bontshwang mona ke palohare ya Foreisetata ya 590 mm ka selemo. Afrika Borwa e tsejwa e le naha ya komello, ya pula e tlase papising la dinaha tse ding.

Le ha ho le jwalo, ho nama le ho phahama ha pula mabatoweng a tlhahiso ya dijothollo ho fana ka monyetla dibakeng tsa tlhahiso ya dijothollo tsa mabatowa a komello ha feela mekgwa ya paballo ya metsi e latelwa.

Mabatoweng moo palohare e leng 600 - 650 mm ka selemo ya pula e fumanwang, temo ya di-jothollo tse ntle e ka fumanwa ha feela mobu o le motle. Ntlha ya bohlokwa ke ho phatlalla ha pula nakong ya dihla tsa tlhahiso ya mariha le lehlabula, e leng e loketseng tlhahiso e ntle ya sejothollo. Kerafo e bontsha hore ho teng paterone e sa fetoheng pakeng tsa pula ya se-lehae polasing kapa lebatoweng le pateroneng ya naha ka selemo le selemo.

Moralo wa phapantsho ya pula le ya dijothollo

Tlhophollo ya direkoto tsa Waterlands e bontsha hore pula ya 471 mm kapa 78% ya pula kaofela, nakong e telele, e fumanwa nakong ya dihla tsa tlhahiso ya lehlabula tsa Pudungwana ho isa ho Mmesa hammoho le 136 mm nakong ya mariha ha ho sa phetholwe mobu kapa nakong ya sehla seo ho sa jalwang letho ka sona. Sejothollo sa lehlabula se ka lekanngwa boleng mabapi

Paballo ya mongobo mobung moo phapantsho ya dijothollo le ya makgulo e leng tsa nako e telele ke taba e hlokolosi katlehong ya mosebetsi ofe kapa ofe wa temo.

le tshebediso ya sona ya metsi le kuno ya sona maamong a pula ya 471 mm nakong ya sehla sa kgolo. Poone e hloka metsi a pakeng tsa 500 le 800 mm ho hlalisa sejothollo se pakeng tsa ditone tse 3, 5 - 6 hekthara ka nngwe, le teng ho itshetlehlwe ka mofuta wa peo, bokgoni ba mobu le diyuniti tsa motjheso lebatoweng la hao la tlhahiso. Ka ho sebedisa mekgwa e metle ya paballo ya metsi, kgonahalo e teng ya ho bokella bohlo ba pula ya 136 mm masimong pakeng tsa dijothollo.

Dikgohola tsa metsi a fetang 50 mm nakong ya tlhahiso ya lehlabula di baka kgo-holeho e kgolo ya metsi a fetang a ka monye-lang mobung. Mohlala, haeba ka selemo re na le 50 mm ya metsi a phallang a feta, re na le feela mongobo wa 421 mm sehlehang sa lehlabula hammoho le karolwana ya pula ya mariha e setseng mobung, e leng ya kgolo ya dijothollo dife kapa dife tsa lehlabula. Tekanyetso kaofela ya mongobo o fumenahang ke e ka sebediswang ho fihlella kuno e lebelletsweng ya sejothollo ka seng.

Ha ho elwa hloko botebo ba mobu le bongata ba pula hammoho le paterone ya yona, e ke ke ya eba bohlale ho kenya manyolo kapa ho eketsa tse kenngwang mobung e le ha motho a habile ho fihlella sejothollo sa ditone tse 5 - 6 tsa poone. Dikuno tsa mofuta ona mohlomong ke tse ka fihlellwang hang kapa habedi nakong ya dilemo tse 30 ha ho fumanwe pula e ka hodima ya palohare. Maamong ana, ho ka lebellwa ditone tse 3, 5 hekthara ka nngwe.

Qetelo

Etsa ditekanyetso tsa hao tse nepahetseng tsa direkoto tse ikgethileng tsa nako e telele, o ntse o hopola dipaterone nakong eo o habileng kuno e nang le kelello maamong ana hammoho le kuno e tla kenya phaello e itseng ka sejothollo seo o se kgethileng.

Ditaba tsena re di kumelwa ke molemi ya beileng meja fatshe.

Maoto a mane a kgwebo

Raymond Ackerman o ile a theha Pick n Pay hodima motheho wa tafole ya maoto a mane. Leoto la pele ke batho (mohlodi wa batho), la bobedi ke thepa e rekiswang (tlhahiso), la boraro ke papatso (mmaraka), la bone ke la tsamaiso (ditjhelete).

Leoto ka leng le tshwanetse ho tiya hore le kgone ho emisa tafole hantle, le ho lekana ka bolelele hore tafole e eme ka ho lekana e sa sekama. Haeba le leng la maoto ana le thekesela, tafole e a sekama. Ha leoto le leng le sotheke, tafole e a wa. Maoto ana a emeng tjena ka ho lekana a supa mesebetsi ya letsatsi le letsatsi ya kgwebo.

Hopola hore tsamaisong hona ho bolela moralo, tlhophiso, ho kenya tshebetsong hammoho le taolo e nepahetseng ya dikarolo tsohle tsa tsamaiso. Dikarolo tsa tsamaiso ke tlhahiso, mmara (papatso), theko ya thepa, ditjhelete, tsamaiso, mehlodi (batho), dikamano tsa setjhaba, thepa le maruo hammoho le tsamaiso ka kakaretso. Nakong eo ho sebediswang e nngwe le e nngwe ya mesebetsi ena ya tsamaiso – molemi/manejara o tlamehile hape ho ba moetapele wa sebele ya ka kgonang ho etsa diqeto, ho buisana le ba ka hare le ba ka ntle, ya ka behang boikarabelo ba mosebetsi ho ba bang, ya ka hokahanyang dikarolo tse fapaneng tsa mosebetsi, ya ka kenyang tjehesheho ho basebelets ba hae le ho hlokomela hore tayo e a sebediswa, ebang ke ka mokgwa wa molao kapa o lokolohileng.

Pale ya sena seo Ackerman a se dumelang ke hore tafole e tshwantsha kgwebo, mme maoto a yona a tshwantsha dikarolo tse itseng tsa tsamaiso kgwebong. Ackerman o ile a lemoha hore ho boima ho beha leihlo tsamaisong ya dikarolo tsohle tsa tsamaiso ka mokgwa o

phethahetseng. Ka baka lena, a etsa qeto ya ho tsepamisa maikutlo dintlheng tse nne feela – maoto a mane a kgwebo ya hae. Dintlha tse na di tshwanetse ho tsamaiswa ka nepo hore kgwebo e dule e tiile, e kgannwa ka nepo. Haeba karolo e nngwe ya kgwebo (leoto la tafole) e sa tsamaiswe ka nepo, kgwebo e tla thekesela, mme qetellong e tla putlama fatshe!

Ho ya ka moo kgwebo ya mehla ena e sebeletsang ka teng, a re keng re hlalose mohopolo ona wa hore karolo ka nngwe ya tsamaiso e supa maoto a mane a tafole, e leng moralo (*planning*), tlhophiso, ho kenya tshebetsong hammoho le taolo. Kgwebo ya hao jwale e ka tshwantshwa ka ditafole tse robong – dikarolo tse robong tsa tsamaiso – tse palamaneng hodimo jwalo ka pyramid. Ha phoso e ka ba teng tlase ho pyramid ena, pyramid kaofela ha yona e a putlama le ho heleha. Na o etsa tse nepahetseng kgwebong ya hao ho tshehetsa ditafole kaofela ha tsona hore pyramid ya kgwebo ya hao e nne e eme e tsi-tsitse, e sa swahlamane fatshe?

Ho molemi e monyane, ya iketsetsang mesebetsi yohle ka boyena, ho boima haholo ho phetha mesebetsi yohle ya polasi ka mokgwa o phethahetseng. Ka baka lena, molaetsa ke hore o tsepamise mahlo a hao ditafoleng tse nne (dikarolo tsa tsamaiso) tse hlokolosi tseo tsohle di emeng hodima tsona. Tsepamisa maikutlo tsamaisong ya dintlha tsena ka matla ohle a hao hore botsitso le matla di be teng. Haeba ditafole tsena di tiile, di sebetse hantle, di tla tshehetsa ditafole tse ding. Dikgwebo tse ngata, tse kang kgwebo ya temo, di eme hodima ditafole tse nne, e leng tlhahiso, mmara (papatso), ditjhelete le mehlodi ya batho (basebetsi). O ke ke wa iketsetsa tsohle ka ho phethahala o le mong. Ka baka lena, tsepamisa

maikutlo a hao dintlheng tsena kapa ho tseo o ikgethelang tsona. Tafole ka nngwe e na le mosebetsi wa yona, mme mosebetsi wa monga thepa ke ho hlokomela hore tsohle di a sebetse, mme di sebetse ka tshwanelo di sa thekesele.

Na bokahodimo ba tafole ya hao bo batalletse ka ho lekana? Haeba leoto le leng le lelelele ho feta a mang, tafole e tla sekama, mme tafole e jwalo ha se eo o ka sebeletsang hodima yona. Mohlala – na o ile wa etsa moralo wa karolo e itseng ya mosebetsi empa wa se ke wa kenya merero ya hao tshebetsong? Hona ho tshwana le ho ikemisetsa ho jala dipeo tse 30 000 hekthara ka nngwe empa qetellong wa jala feela tse 20 000 hekthara ka nngwe.

Ha ditafole tsohle di ne di loketse ho tlisa katleho kgwebong ya hao, hangata tafole ya mmara e atisa ho swahlamana pele ka baka la maoto a fokolang. Polelo e atisa ho buuwa, ya hore 'Ho bonolo ho etsa, empa ho boima ho rekisa'. Haeba tafole ena e swahlamana, tse ding le tsona di a latela. Mmaraka ke ntho e boima, ha o na qenehelo, mme tafole ena ke yona e tshwarang bothata ba ho ema ka maoto a yona. Mathata a shebaneng le mebaraka a entse hore dihwai tse ngata di qetelle di lahlehetswe ke tshepo. Ka baka lena, ema nneteng ena – 'le ka mohlala o se ke wa hlalisa sehlahiswa pele o eba le bonnete ba hore sehlahiswa sa hao se tla fela se rekwe'.

Molaetsa wa tafole ya Ackerman matsatsing a kajeno e ntse e le nnete e ke keng ya hanyetswa. Kgwebong ya mehla ena, haholo-holo temong, ditafole di eme hodima motheho o sa tsitsang, o dulang o fetoha le ho ritsa – ka baka la, mohlala, bosiyi ba tshireletso dipolotiking, diphephetso tse shebaneng le mebaraka, mathata a ditheko tsa thepa hammoho le tlelaemete ka boyona. Maoto a tafole a hloka ho dula a ntse a behilwe leihlo, mme maoto a tafole a hloka ho dula a ntse a lekolwa le ho lokiswa.

Hopola hore ntho e tla nne e dule e ntse e le teng kajeno ke phetoho ka boyona – dula o ntse o sebetse le maoto a ditafole – ho etsa meralo, ho hlophisa, ho kenya dintho tshebetsong hammoho le taolo. Maemo a dula a fetoha selemo le selemo, mme ka baka lena tsamaiso ya hao le yona e tshwanetse ho dula e ntse e fetoha mona le mane ho kgema le maemo a ntseng a fetoha.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Marius Greyling, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho mariusg@mcgacc.co.za.

Grain SA e buisana le...

Andries van der Poll

Molemi enwa ya mafolofolo wa lebatowa la Swartland Provinseng ya Kaapa Bophirimela o dumela hore ho sebetse ka thata le moralo o nepahe-tseeng ke tsona tse kentseng letsoho haholo tswelopeleng le katlehong ya hae. Andries van der Poll o na le boiphihlelo le tjeheseho ya ho fihlella sepheo sa hae sa ho etsa mese-betsi e fapaneng polasing ya hae, mme o lakatsa ho arolelana tjeheseho ya hae le balemi ba batjha ba ntseng ba thuthuha.

O sehwa hokae, mme o lema dihekthara tse kae? O sehwa sa eng?

Re dihwai dihekthareng tse 450 (moo re nang le ditokelo tse 42 tsa metsi) lebatoweng la Swartland haufi le Gouda. Re dihwai tsa dinku, dikgomo, dijothollo (koro, kgarese, lusapine le medic ya phapantsho ya dijothollo), mme monongwaha re qadile ka poone. Re boetse re na le makgulo a leng tlasa nosetso.

Ke sefe se o fang tjeheseho le mafolofolo?

Ke na le tjeheseho ka temo, mme ke nnile ka ba le toro ya ho ba le polasi ya ka haesale ho tloha ka 1993. Re ile ra ipolella hore mohlang re bang le yona re tla be re phethisitse toro ya rona. Ke tshetswa ke mofumahadi wa ka le bana ba thabetseng temo le bophelo ba polasing. Letsatsi la pele ha re ne re etetse Klipdrift ka 2011, re ile ra ipolella hore mohlang re dulang mona re tla etsa mohlolo polasing ena. Ke nnile ka ba le toro ya hore ke be le sebaka seo e leng sa ka, mme ke sona se mphileng tjeheseho. Re na le ditoro tse ngata empa re ntse re etsa dintho ka hanyane le hanyane.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla a rona ke nnete ya hore re na le boiphihlelo, lerato le tjeheseho tsa ho fihlella katleho projekeng ena. Bofokodi ke hore polasi ena ke polasi 'e boima'.

Kuno ya hao ya dijothollo e bile jwang ha o ne o simolla? Dikuno tse fapaneng tsa hao di jwang kajeno?

Ka 2014 re ile ra simolla ka kgarese le lupine, mme ka 2015 ra simolla ka koro, mme ka baka la komello re kgonne ho kotula feela dikilograma tse 600 hekthara ka nngwe. Selema se ka pele ho bile beterenyana empa ka baka la ho jala nako e se e ile, re kgonne feela ho kotula ditone tse 1,9 hekthareng. Dikgomong teng

re ile ra ba le 80% ya sekgahla sa ho tswala, mme dinkung teng re qadile ka 60% selemong sa 2014, mme ho sa 2016 teng re qetelletse ka sekgahla sa ho tswala sa diperesente tse 110.

O nahana hore tswelopele le katleho ya hao di sumelleditswe ke eng?

Ho sebetse ka thata le ho rera dintho ka nepo ke sona senotlolo sa tswelopele le katleho. Tseo motho a iphelang tsona pele ho di lelekisa le tsona di bohlokwa haholo. O tshwanetse ho tseba se etsahalang polasing ya hao, mme ho tseba moo o yang kapa seo o batlang ho ba sona le tsona di bohlokwa.

Ho fihlela jwale o fumane kwetliso efe, mme ke efe eo o ntseng o lakatsa ho e fihlella?

Re fumane kwetliso ho tsa Ditjhelete, Tlhokomelo ya Dinku – Dohne Merino, Welding hammoho le Tlhahiso ya Koro. Mofumahadi wa ka le yena o fumane kwetliso ho tsa Bohahlaodi le tsa Ditjhelete, mme hajwale o tshwarahane le kwetliso e Tswakaneng ya Temo Kaapa moo a ileng a hapa kgau ya Mohlodi ya ka sehlohong selemong sa 2016.

Basebetsi ba rona ba hloka thuto e mabapi le Boitsebelo ho tsa Bophelo hammoho le thuto ya Tlhokomelo ya Metjhine, mme nna ke batla ho ithutela diploma e shabaneng le Mehlape hammoho le Taolo ya Dikokwanyana/ Dikhemikhale dijothollong.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hlano? O sa ntse o batla ho fihlella dife?

Nakong ya dilemo tse hlano ke rata ho bona polasi ena e sebetse le tse ngata tse fapaneng, e ena le kuno ya ditone the 3 tsa koro hekthara ka nngwe, ditone tse 12 tsa poone hekthara ka nngwe dihekthareng tse 40, di-

hekthara tse 2 tsa lesere, mme e fihlella 140% ya sekgahla sa tswala dinkung hammoho le lehlakore le nammeng la bohahlaodi temong. Re boetse re rata ho kwetlisa batho ba batjha ba nang le tjeheseho temong.

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba ntseng ba thuthuha?

Keletso ya ka ho balemi ba batjha ke ena: O se ke wa inehela, eba le toro ya tse kgolo, mme le ka mehla o se ke wa tlohela ho lora. Ngola toro ya hao kaekae, mme o nahane habedi ka yona ka letsatsi, mme o se ke wa e tlohela hona moo. Tswela pele ho sebetse ka yona, mme o se ke wa inehela, o se ke wa iqenehela. Temo ha se thaka motho!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Liana Stroebe, Mohokahanyimmoho wa Provins (Kaapa Bophirimela) wa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho liana@grainsa.co.za.

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson

► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA

PHATLALATSO

Liana Stroebe

► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks

► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEA KA DIPUO TSE LATLANG:

Sesotho,

English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA

la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)

► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za

► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)

► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za

► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)

► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za

► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)

► 082 650 9315 ◀ graeme@grainsa.co.za

► Ofisi: 012 816 8069 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)

► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za

► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebe

Western Cape (Paarl)

► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

► Ofisi: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za

► Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)

► 076 182 7889 ◀ julius@grainsa.co.za

Sinelizwi Fakade

Mthatha

► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za

► Ofisi: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

O se ke wa lahla tshepo – maru a jere pula

Na o se o kile wa utlwa motho a re: “Ka tsatsi le leng mohlang ke yang phesheneng kapa mohlang ke nang le tjehelete, ke hona ke tla nama maoto – mohlo-mong nka nna ka kena ho tsa temo.” Ke nnete, bophelo ba polasing bo tadimeha bo hohela ho feta bophelo ba ditoropong tse kgolo EMPA phoso mona ke ho nahana hore temo ha e na mathata, mme ke mokgwa o bonolo wa ho iketsetsa tjehelete. Temo ha e boima feela – e fela e le boima ba koba kgomo!

Ha ho kgathaletsehe hore molemi o bohlae ho le hokae, tlhaho ha e tshepahale, ha e laolehe. Ditoro tsa rona hangata di senngwa ke ntho tse ngata tseo re ke keng ra di laola. (Dilemong tse mmalwa tse fetileng, komello e bileng teng nako e telele, le motjheso o matla e bile mathata a re emisang hloho tlekelele! Balemi ba dijothollo ba iphumane ba le ka mosing. Temo ha se ntho ya batho ba fokolang – ke nnete eo o e tsebang hantle!

Temo ke mosebetsi wa bohlokwa ka ho fetisisa. Ka ntle ho molemi le ho lomahanya meno ha hae, dijo di ka be di le siyo – ha dijo di le siyo, bophelo le bona ha bo yo. Le ha ho le jwalo, temo ke mosebetsi wa boikokobetso ka ho fetisisa hara mesebetsi e meng – ha ho meedi mekgweng eo tlhaho e makatsang molemi ka teng, e mo kokobetsang le ho mo laya ka teng.

Ke tshepa hore re tseba dithuto tsa Bi-bele tse buang ka dinako tsa kgora le dinako

tsa tlala – tse mabapi le ho bolokela nakong tsa tlala. Empa yona thuto ena e re ruta hore **maemo ha a dule a ntse a le jwalo ka nako tsohle – phetoho ke ntho e teng, le ha e ka nka nako e telele hakae.** Mona Afrika Borwa, a re tshepeng hore maemo a tla fetoha – **KE NA LE TSHEPO E JWALO!**

Ha re tsoha hoseng re na le TSHEPO ya hore pula e tla na, re TSHEPA hore peo e tla mela, re TSHEPA hore maneja wa banka o tla..., re TSHEPA...Le ho TSHEPA...le ho TSHEPA. Tumelo le Tshepo ke tsona tseo molemi a tshwanetseng ho itshwareletsa ka tsona.

Sheba diqotso tsena tse tharo tsa kgothatso tse kileng tsa buuwa ke Confucius (Mofilosofara wa Motjhaena 551BC - 479 BC):

- ‘Kganya e kgolo ya rona, ha se ho se we le ka mohla, empa ke ho tsoha fatshe kgetlong le leng le le leng ha re wele’.
- ‘Ha ho na taba hore o tsamaya butle ho le hokae ha feela o sa eme,’
- ‘Motho ya tsitsinyanang thaba o qala ka ho tlosa majwe a manyane.’

Sheba leru lane...Le ka mohla o se lahle TSHEPO – le haeba o tshwanela ho qala fatshe hape.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Raymond Boardman, Molemi le Motataisi Buckingham, Ventersdorp, Provinseng ya North West. Mabapi le lesedi le batsi romella emele ho rhboardman@gmail.com.

Pula Imvula's Quote of the Month

*Keep away from people who try to belittle your ambitions.
Small people always do that, but the really great makes you
feel that you, too, can become great.*

~ Mark Twain